

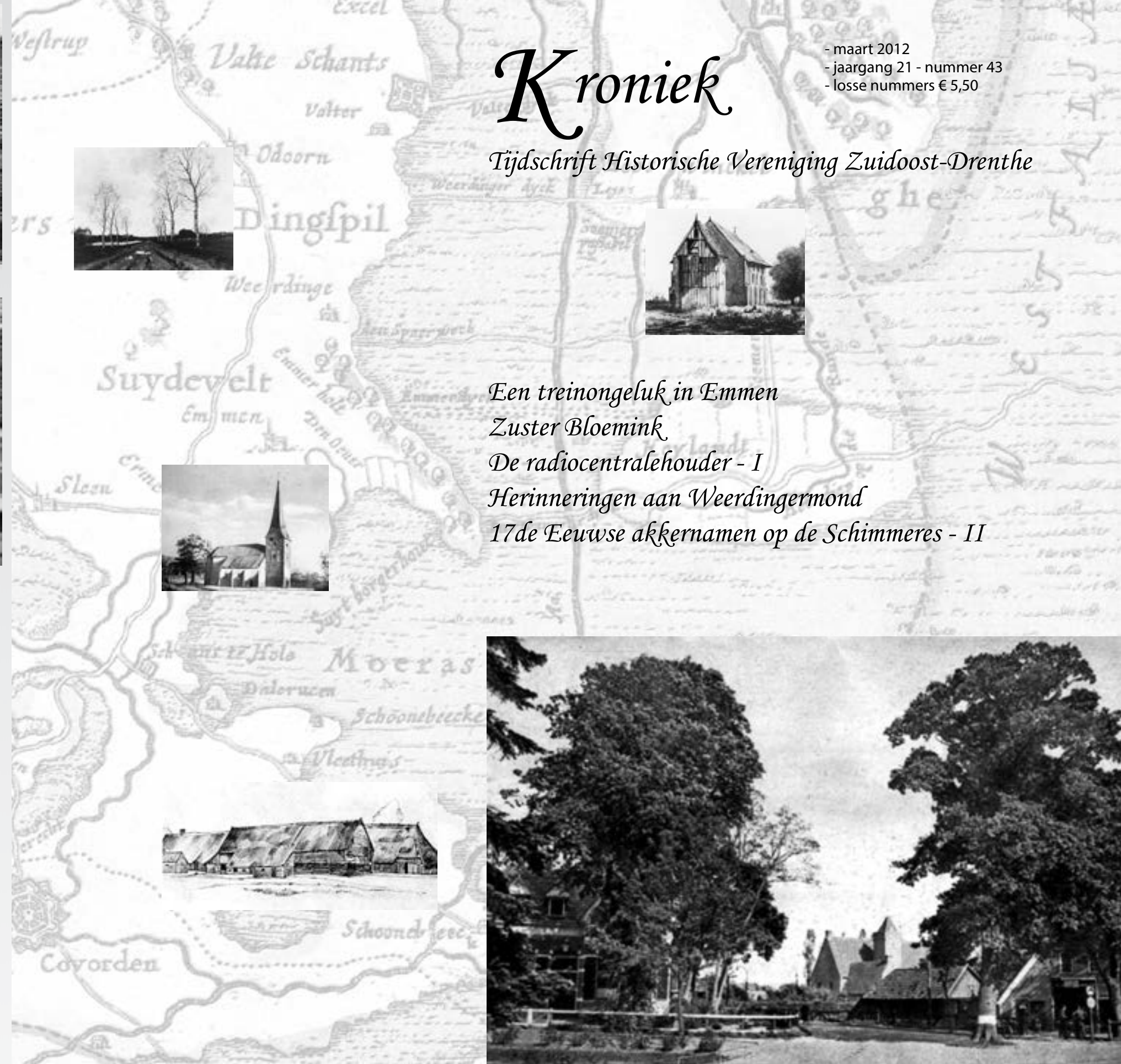

Boven: Een foto van de hoek van de Sterrenkamp en de Wilhelminastraat omstreeks 1920. In de boerderij woonde H. Ensing. Op de achtergrond is het zogenaamde 'Chocoladekerkje' te zien, een kapel in 1870 gebouwd en afgebroken in de jaren twintig van de vorige eeuw. Na de godsdienst-oefeningen werd hier 'veel' chocolademelk geschonken.

Onder: Deze foto is omstreeks 1960 gemaakt. In de woning links woonde J. Formijne, inspecteur van de belastingen. Na afbraak van deze woning werd hier omstreeks 1965 de Openbare Bibliotheek gebouwd. (Foto's: Roelof Boelens)

Voorplaat: De Sterrenkamp in 1941. In de boerderij rechts woonde H. Ensing. Op deze plaats werd na de Tweede Wereldoorlog hotel 't Heerenhoff (nu Rabobank) gebouwd. In de woning links woonde J. Formijne, inspecteur van de belastingen. Op de achtergrond is de Kapel te zien, gebouwd in 1923. (Foto: Roelof Boelens)

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vlieghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).

Kroniek

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

- maart 2012
- jaargang 21 - nummer 43
- losse nummers € 5,50

Een treinongeluk in Emmen
Zuster Bloemink
De radiocentralehouder - I
Herinneringen aan Weerdinge
17de Eeuwse akkernamen op de Schimmeres - II

Redactie

P. Albers, Sterrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836
 M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030
 P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942
 M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188
 Gelieve kopij te zenden aan:
 p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?
 Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.
 Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H.G. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl.

ISSN-nummer Kroniek: 1878-7894

Inhoudsopgave

Piet Naber	Redactioneel	1
Artikelen		
Johan Withaar	Een treinongeluk in Emmen	2
Johan Withaar	Zuster Bloemink	4
Hans van der Werff	Herinneringen aan Weerdingermund	14
Tonko Engelsman	17de Eeuwse akkernamen op de Schimmeres - II	20
Rubrieken		
Marcel Bulte	Oude beroepen De radiocentralehouder (deel 1)	7
Bijdragen		
Bestuur	Historische Vereniging ZO-Drenthe 20 jaar (1992-2012)	27
Excursiecommissie	Excursie: 'In het spoor van de Linde en de Tjonger'	28

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

Productie & opmaak:
 Uitgeverij Drenthe, Beilen - www.uitgeverijdrenthe.nl
 Druk: Scholma, Bedum

Activiteiten

Maandag 26 maart 2012
 Jaarvergadering in De Marke

Historisch café
 Locatie: Bibliotheek - vanaf 14.00 uur zaal open; lezing vanaf 14.30 uur
 7 april 2012
 Lezing Cecilia Verschoor, Werk van de Gemeentelijke archeologe.

5 en 12 mei 2012
 Excursie: 'In het spoor van de Linde en de Tjonger'
 Voor meer informatie wordt u verwezen naar de achterzijde van de bij deze Kroniek gevoegde agenda voor onze jaarvergadering op 26 maart 2012.

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten zie www.historisch-emmen.nl en de lokale huis aan huisbladen in de gemeente Emmen.

Bestuur & lidmaatschap

Lidmaatschap
 Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de Kroniek en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie
 Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen.

Bestuur
 P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-622306, P.Kraan@emmen.nl
 H.G. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl
 H. Jeurink, penningmeester, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@wanadoo.nl
 A.F. Dekker, Laan van de Marel 501, 7823 BM Emmen, 0591-625893, a.f.dekker@home.nl
 M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188
 H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384
 G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466

Redactioneel

Van Johan Withaar, bekend van www.historisch-emmen.nl, ontvingen we twee artikelen die enigszins met elkaar in verband staan. Het eerste gaat over een ernstig ongeluk, dat op 22 augustus 1934 plaats vond op de overweg aan de Dordsestraat, waarbij een bus door een trein werd aangereden. Daarbij kwamen drie personen om het leven. Dit ongeluk heeft er mede toe geleid, dat Emmen een aantal jaren later een ziekenhuis kreeg.

Zijn tweede bijdrage gaat over de wijkverpleegster Zuster Bloemink, die in de buurt van de overweg woonde. In haar woning aan de Dordsestraat werden de gewonden van het ongeluk noodgedwongen opgevangen.

Veel ouderen kennen nog wel de begrippen als draadomroep en radiodistributie. Het idee van het op grote schaal doorgeven van radioprogramma's via draden ontstond in Nederland in 1921. In de gemeente Emmen werd de draadomroep voor het eerst gebruikt in 1927 in het Amsterdamscheveld.

Daarna kwamen er verscheidene radiocentrales in de gemeente, die in handen waren van particulieren en/of bedrijven. Over deze radiocentralehouders schreef Marcel Bulte zijn eerste bijdrage in de serie 'Oude beroepen'.

Van ons medelid J. van der Werff uit Ermelo ontving de redactie een tijd geleden een kopie van een boek, geschreven door zijn grootvader in 1964. Die grootvader was Lourens Bosma (1892-1970). De ouders en grootouders van deze Lourens kwamen in de tweede helft van de 19de eeuw vanuit Ooststellingwerf als veenarbeiders naar Weerdingermond (Nieuw-Weerdinge).

Tot 1914 is Lourens in Nieuw-Weerdinge gebleven. Vele jaren later, in 1964, heeft hij zijn jeugdherinneringen en vooral verhalen over zijn vader, die actief was binnen de gereformeerde kerk, opgeschreven. De redactie heeft gedeelten uit dit boek bewerkt tot een artikel over Nieuw-Weerdinge aan het begin van de vorige eeuw.

In de vorige Kroniek schreef Tonko Engelsman over de 17de eeuwse akker namen op het noordoostelijke deel van de Schimmeres. Voor deze Kroniek schreef hij een vervolg en probeert hij de namen op het noordwestelijke deel ervan te verklaren.

Verder wijzen we u op de mededelingen van het bestuur en komende activiteiten elders in dit blad.

Tot slot wil ik een beroep op de lezers doen: heeft u zelf een artikel voor de Kroniek of een idee daarvoor, laat het de redactie dan weten.

Veel plezier bij het lezen.

Een treinongeluk in Emmen

Op 22 augustus 1934 gebeurde er op de overweg in de Dordsestraat een ongeval dat grote gevolgen zou hebben voor Emmen. Drie doden en vele gewonden vielen er toen een autobus werd gegrepen door een aanstormende trein. Emmen werd geconfronteerd met het feit dat het geen eigen ziekenhuis had.

Het ongeval werd mede veroorzaakt door het slechte zicht op de overweg. De huizen ontnamen vrijwel het zicht.

De drie doden waren:

- Jan Keen, geboren in 1878 te Sleen als zoon van de landbouwer Roelof Keen en Johanna Kruijnk. Behalve chauffeur was hij ook rijwielhersteller. Keen was in 1906 te Zuidwolde in het huwelijk getreden met Willemina Jansen

geboren in 1884 te Wijkbroek, De Wijk. Bij dit huwelijk had hij opgegeven timmerman te zijn. Hij werd 56 jaar oud.

- Johannes Hendrikus Func(k)e, geboren in 1890 te Bargerooosterveen als zoon van Herm Hendrik Funke en Engeltje Sommer. Hij was arbeider van

De restanten van de autobus na het ongeval (collectie R. Boelens)

Hulpverlening op de plaats van het ongeval. De zwaargewonden werden naar het huis van zuster Bloemink aan de Dordsestraat gebracht om daar verzorgd te worden. (Uit: Het Noorden in woord en beeld van 31 aug. 1934).

beroep. Func(k)e was in 1914 te Emmen in het huwelijk getreden met Maria Aleida Wesseling geboren in 1896 te Erica. Hij was woonachtig in Klazienaveen en werd 44 jaar oud.

- Roelof Nijenhuis, geboren in 1876 te Ambt Hardenberg als zoon van Hendrik Jan Nijenhuis en Jantien Wolf. Nijenhuis was in 1898 in het huwelijk getreden met de negentien jaar oude Jantje Vos. Nijenhuis woonde te Nieuw-Dordrecht en werd 58 jaar oud.

De autobus had als kenteken D-7080 dat sinds 25 september 1930 op naam stond van de bestuurder Jan Keen te Nieuw-Amsterdam. Het Noorden in Woord en Beeld van 31 augustus 1934 vermeldt het volgende: 'Het vreeselijke ongeval met de autobus op den onbewaakten overweg bij Emmen heeft ontroering gebracht in breeden kring en heeft allen, die het lazen of er getuige van waren, opnieuw de pijnlijke vraag gesteld: is deze bezuiniging nu dergelijke

onmenselijke offers waard? Hoe lang is de lijst van gedupeerden niet, sedert de overwegen 'onbewaakt' bleven? Een drietal doden (de arbeiders J.H. Funcke uit Klazienaveen, R. Nijenhuis te Nieuw-Dordrecht en de bestuurder J. Keen), vier zwaar gewonden en velen met talrijke kwetsuren, hebben hier de lugubere lijst opnieuw verlengd. De hartelijkste deelneming in het lot der verslagenen; van hen die leden en nog lijden; en van al de nabestaanden, kunnen wij met grote weemoed betuigen, maar het offer blijft gebracht en we kunnen ter afschrikking niet beter doen, dan deze gruwelijke foto te geven als onwraakbare documentatie, van het terrein, dat wel een klein slagveld lijkt. Het bloedige veld van hen, die kwamen van hun werk. Niet te verantwoorden is de oorzaak van deze tragiek. Van vele zijden daagde snel goede hulp op - we zien het hier - maar vernielen is gemakkelijker dan lenigen en herstellen.' Door het ontbreken van een ziekenhuis in Emmen werden de gewonden noodgedwongen opgevangen in het huis van wijkzuster Bloemink die aan de Dordschestraat 41, direct in de nabijheid van de overweg, woonde (zie verder volgend artikel).

Zuster Bloemink

Zuster Bloemink kwam met haar man omstreeks 1911-1912 naar Emmen, waar zij in dienst trad van Het Groene Kruis. Het waren met name 'den ouden heer Jakobs te Emmen, den heer Langius te Angelsloo en den heer Hadders te Zuidbarghe', die haar met grote welwillendheid tegemoet traden als vreemdelinge uit het verre Deventer.

Zuster Bloemink werd geboren als Marijtje van der Lingen in 1878 te Edam als dochter van Jan van der Lingen en Geertje Voorn. Zij huwde in 1903 te Voorst met de koffiehuishouder Hendrik Diederik Bloemink geboren in 1861 te Gorssel als zoon van Willem Bloemink en Maria Aalpoel.

Het was zijn tweede huwelijk. Al eerder was hij gehuwd geweest met Aleida Rommelaar, geboren in 1862 te Enschede en overleden in 1902 te Enschede. Bij zijn eerste huwelijk gaf Bloemink op kastelein als beroep te hebben. Zuster Bloemink overleed op 29 juni 1940 in Emmen, slechts 62 jaar oud. Een klein jaar eerder was haar man overleden, op 12 augustus 1939, oud 78 jaar.

Zuster Bloemink zou hier 27 jaar als wijkverpleegster werkzaam zijn. Op zaterdagmiddag 8 januari 1938, twee jaar na haar zilveren jubileum, nam ze afscheid. Over dit zilveren jubileum vermeldt Het Noorden in Woord en Beeld van 1 november 1935: 'Nu zuster Bloemink te Emmen op 1 november haar 25-jarige werkzaamheid als wijkverpleegster mag herdenken, zij haar van harte dank gebracht voor alles wat zij in dienst van het Groene Kruis gedaan heeft voor de vele, vele patiënten in deze uitgestrekte gemeente. Niet licht zal men vergeten, hoe doortastend en liefderijk zij bijvoorbeeld optrad bij het groote busongeluk aan den overweg vlak bij haar huis. We zien Zr. Bloemink hier al weer klaar staan met haar trouwe fiets, om de lange afstanden af te leggen.' Bij haar afscheid werd zuster Bloemink geroemd om haar voorbeeldige wijze waarop ze

Zuster Bloemink. (collectie G. Worst)

De woning aan de Dordsestraat, waar zuster Bloemink woonde en waar de gewonden opgevangen werden. De personen zijn onbekend. Het huisje staat er nog steeds (zie blz. 6). (collectie M. Bloemink)

de helpende hand bood aan hen die medisch advies nodig hadden, waardoor veel leed werd verzacht. Het bestuur van Het Groene Kruis had haar in het openbaar en groots willen huldigen, maar daar voelde ze niets voor. Het werd een intieme huldiging, maar niet minder hartelijk. Het bestuur van het Groene Kruis bood haar een Philips radio aan. De aard van haar werk bracht mee dat zij meestal geroepen werd in gezinnen waar ziekte en zorg hun intrede hadden gedaan. Velen werden onder moeilijke omstandigheden geholpen, ondanks dat ze soms beurzen en harten gesloten aantrof. Ze had een onverwoestbaar goed humeur, was kalm en vol zekerheid tijdens haar werk, dat veelomvattend en zegenrijk was. In zekere zin was zij een pio-

nierster, want zij was de eerste verpleegster in de gemeente Emmen en moest vele vooroordelen en moeilijkheden overwinnen.

Zuster Bloemink kwam soms voor zeer eigenaardige opdrachten te staan. 'Zoo overkwam het haar eens, dat ze op 'n morgen bij een oud vrouwtje dat hulpbehoevend was, een groot aantal naalden op een kussen vond met twee klossengaren er naast en ook een schaar.' En kalm klonk het verzoek: "Je mussen mij in al die noalden een lange dood door, dan kan 'k de heele dag an 't neien blijven."

Vrees kende ze niet. Op een late novemberavond werd ze, op het zandpad naar Barger Oosterveld, eens overvallen door een tweetal mannen die kennelijk onder invloed van sterke drank verkeerden. De weg was niet alleen in slechte staat en aan beide zijden voorzien van veel struikgewas, ook was de weg zeer onveilig door de vele overvallen en verkrachtingen die daar plaatsvonden, aldus het blad Drenthina

De voormalige woning van zuster Bloemink enkele jaren geleden (foto Johan Withaar)

van 13 januari 1938. De mannen hadden iets blinkends in de handen en namen een dreigende houding aan. Zuster Bloemink stapte kalm af en omdat ze geen andere verweermiddel had dan haar witte schort deed ze haar mantel open en zei: "Wat wilt ge van mij mannen? Ik moet naar een stervende, die mijn hulp nodig heeft.....en daar wilt ge me toch niet van terughouden?" De mannen dropen beschaamd af, maar de zuster was van dat moment zeer gezien in Barger Oosterveld.

Zuster Bloemink ondervond op originele wijze veel dankbaarheid van haar patiënten. Geschenken nam ze slechts zelden aan, ook al bleef de gever aandringen. Kleine geschenken zoals een mandje appels, een koolraap of zelf een kanarie nam ze wel aan. Ze kon die eenvoudig niet weigeren uit vrees de dankbare gever te kwetsen.

Op 22 augustus 2010 was het vijfenzeventig jaar geleden dat de busramp plaatsvond, een busramp die een keerpunt in de geschiedenis van Emmen werd. Deze ramp maakte op een pijnlijke manier duidelijk dat Emmen behoefte had aan een eigen ziekenhuis. Door dit ongeluk kwam dit prominenter op de agenda, waardoor Emmen vier jaar later de beschikking had over een diaconessenhuis.

De Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe vroeg in 2009 aan de gemeente Emmen toestemming om op de plaats van het ongeval een kei met plaquette te mogen plaatsen.

Een monument was ook de wens van Jantje Koopman - Keen, een dochter van de verongelukte buschauffeur. Haar jongere zus, Zus Keen die tijdens het ongeluk in de bus zat en daarbij gewond raakte, was echter tegen plaatsing van een monument. Zij had onoverkomelijke en emotionele bezwaren tegen de plaatsing. De gemeente Emmen hield rekening met de bezwaren van deze ene persoon, waardoor het monument er niet zou komen. De Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe legde zich bij neer bij het besluit van de gemeente, omdat 'onze indruk is dat we met een bezwaarschrift de gemeente niet op andere gedachten kunnen brengen', aldus A. Dekker, destijds secretaris van deze vereniging.

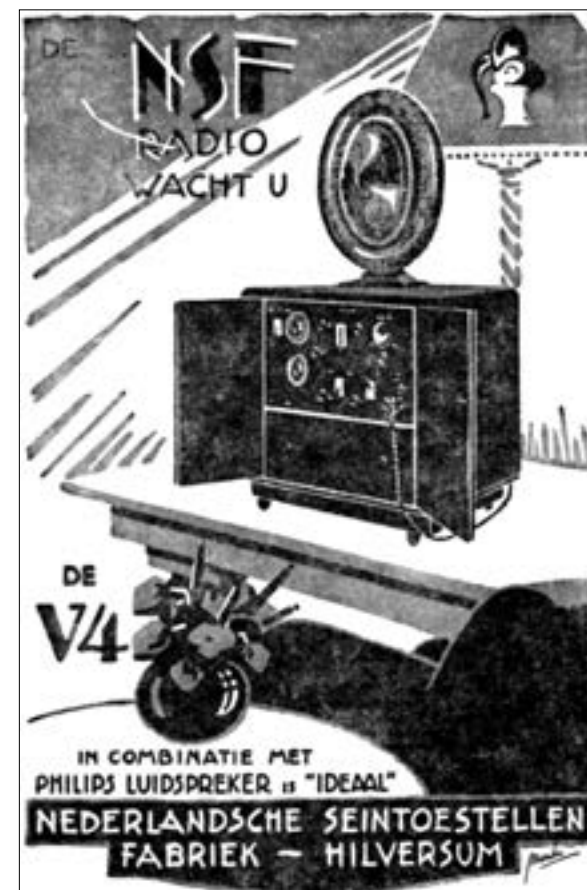
Bronnen
van 'Een treinongeluk in Emmen' en 'Zuster Bloemink'
Noorden in Woord en Beeld, 31 augustus 1934, collectie R.Boelens.
Noorden in Woord en Beeld, 1 november 1935, collectie R.Boelens.
Drents Archief, inv.nr. 69, vindplaats: 0031.
Dagblad van het Noorden, 28 december 2009.
Drenthina, 13 januari 1938, collectie G.Worst.
Interview (2011) met Marietje Bloemink (kleindochter)

De radiocentralehouder (deel 1)

Heel veel ouderen zullen zich het gebruik van de draadomroep van vóór en na de oorlog nog kunnen herinneren. Uitdrukkingen als 'Radio door een draadje' en 'een armeluis radio' werden vaak gebezigd. Een eenvoudige luidspreker was met een draad verbonden met een afstemknop met maximaal vier mogelijkheden die voor de oorlog nog was verbonden met een plaatselijke radiocentrale die op haar beurt weer in contact stond met publieke of buitenlandse zenders. Op deze wijze was het in die tijd mogelijk collectief naar enkele Nederlandse en buitenlandse stations te luisteren. In vergelijking met het hedendaagse radio- en televisieaanbod van de kabelmaatschappijen was dit een minimaal aanbod, doch men was er toen tevreden mee.

De eerste radiocentrales
Voordat er in de gemeente Emmen voor het eerst sprake was van een draadomroep voor de gehele bevolking, werd er door een kleine groep mensen al enige jaren op beperkte schaal gebruik gemaakt van radio-ontvangsttoestellen van uiteenlopende types en soorten.¹ Een van de meest toonaangevende merken in de jaren twintig was 'Philips', doch ook de toestellen van de Nederlandsche Seintoestellenfabriek in Hilversum werden redelijk goed verkocht. Radiotoestellen van het merk 'Unigro', 'Telefunken' en 'Erres' waren in de minderheid. Voor het

Een ontvangsttoestel van de Nederlandsche Seintoestellenfabriek te Hilversum gecombineerd met een luidspreker. In de jaren twintig werd met een dergelijke combinatie volop geadverteerd. Het radiodistributienetwerk moest toen nog ontwikkeld worden (uit het weekblad Het Leven).

Oude beroepen

doorsnee gezin waren al deze apparaten te duur.²

Het in 1921 door een zekere Adrianus Baulig uit Koog aan de Zaan ontwikkelde idee van 'het met een draadje doorgeven van een signaal aan anderen' bracht daarin verandering. Hij zag daarmee een 'gat in de markt' en vermoedde dat er geld mee te verdienen was.³ Deze radioamateur ontdekte dat wanneer hij de programma's van de Hilversummer zenders op zijn ontvangstapparaat had ontvangen, hij zijn naaste burens kon mee laten luisteren wanneer hij van zijn radiotoestel draden legde naar hun huizen. Met behulp van een koptelefoon en later met behulp van een luidspreker hoorden zij het door Baulig ontvangen signaal. Nadat hij zich officieel had laten inschrijven richtte hij op 15 april 1924 de Eerste Nederlandse Radio Centrale (ENRC) op en begon een eigen nieuwsbulletin. Zijn aanpak bleek een succes. Vijf jaar later waren er al 3.500 huizen aangesloten op zijn distributienetwerken met onder andere centrales in Alkmaar, Uitgeest, Heiloo, Amsterdam en Deventer.

Bepaald nieuw was het op deze manier verspreiden van signalen niet, want hier en daar maakte men al gebruik van bijvoorbeeld kerktelefonie. Ook gevangenissen, instellingen voor psychiatrische patiënten, bejaardentehuizen, verpleeg- en ziekenhuizen maakten er in die

tijd gebruik van. Zo was in 1925 het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis te Amsterdam een van de eerste ziekenhuizen die van draadomroep gebruik maakte.

In de gemeente Emmen was voor het eerst sprake van draadomroep toen in het voorjaar van 1927 de directie van de Griendtsveen Maatschappij te Rotterdam had besloten te helpen met het aanleggen van een draadoproep voor bewoners van het Amsterdamsche Veld. Om dit financieel mogelijk te maken, besloot de directie 'ter bestrijding van de onkosten bij de oprichting van een plaatselijke centrale' een renteloos voorschot van f. 1.000,00 te verstrekken. De verantwoordelijkheid voor de bediening kreeg Frans Visser en men hoopte dat onder zijn deskundige leiding verscheidene aansluitingen zouden volgen. Voor iedere aansluiting moest 40 cent per week worden betaald.⁴ Zo kon in de tweede helft van juni 1927 voor een selecte groep mensen een volwaardige radiodistributie-installatie in werking worden gesteld die optimaal de signalen uit Hilversum zou doorgeven. Tot grote vreugde van de betrokkenen bleken toestel en aanleg onmiddellijk goed te functioneren. Met gepaste trots concludeerde men dat 'een der achterhoeken van de provincie hiermede weer met de buitenwereld verbonden is en het een genot is wat het de mensen kan verschaffen, vooral bij regendagen, wanneer men maar amper buiten de deur kan komen'. Verder kon men niet nalaten hierbij de naam van J.W. Wehkamp uit Coevorden te noemen die de leverancier van de installatie was geweest en daarmee blij had gegeven met radiotechniek en het aanleggen van dergelijke installaties op de hoogte te zijn.⁵

Burgemeester en Wethouders van Emmen had-

Voorbeeld van een kunststof Philips schaal-luidspreker. De schaal werd elektromagnetisch in beweging gebracht. Het ontwerp verving de hoornvormige luidsprekers die tot dan werden gebruikt. Dit soort luidsprekers is in de beginperiode ook bij de distributieradio gebruikt. (foto Piet Naber - collectie Radio- en Speelgoedmuseum te Onstwedde - Klaas Ritsema).

De turfstrooiselfabriek Griendtsveen te Amsterdamscheveld. Dit bedrijf heeft eind jaren twintig de komst van een radiocentrale in het Amsterdamscheveld financieel mogelijk gemaakt. (collectie Roelof Boelens)

van sectie F, omvatte Emmen, Westen-esch, Noord-Barge, Angelsloo, Barger-Oosterveld en Den Oever;
- Kring V of sectie I, met de bladen 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16 en 17 van sectie F, omvat Klazienaveen-Zuid, Klazienaveen-Noord, Nieuw-Dor-

den deze ontwikkeling nauwlettend gevolgd en toen zij in augustus 1927 een circulaire van de PTT in Den Haag hadden ontvangen, waarin hun werd gevraagd medewerking te willen verlenen om te inventariseren welke initiatieven op het gebied van een draadloze omroep in hun gemeente plaats vonden, zetten zij een oproep in de plaatselijke krant.⁶

Verscheidene personen en/of bedrijven toonden belangstelling. Het duurde echter zeker een half jaar voordat het ambtelijke apparaat van de gemeente op een rijtje had wie wat wilde. Intussen had men de gemeente verdeeld in zeven kringen, waarvan de grenzen nauwkeurig waren aangegeven. In iedere kring was er ruimte voor één radiodistributiecentrale.⁷ Deze zeven waren:

- Kring I of sectie A, zonder 4de blad, omvatte Roswinkel en Maten;
- Kring II of sectie B, omvatte Weerdinge en Nieuw-Weerdinge.
- Kring III of sectie E, met het 4de blad van sectie A, omvatte Emmer-Compascuum, Munsterseveld en Emmer-Erscheidenveen;
- Kring IV of sectie C, met de bladen 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 van sectie D en 1, 3, 4, 5 en 8

Advertentie Emmer Courant van 27 september 1927 waarin het college van Burgemeester en Wethouders verzocht om zich vóór 8 oktober 1927 op te geven wanneer men een radiocentrale in de gemeente wilde oprichten.

- drecht, Barger-Oosterveen en Zwartemeer’
- Kring VI of sectie G, met de bladen 4, 5, 6, 13 en 14 van sectie D en 2, 14 en 15 van sectie F, omvat Nieuw-Amsterdam, Erica, Zuid-Barge en Oranjedorp;
- Kring VII of sectie H, omvat het Amsterdamseveld.⁸

Op 13 augustus 1928 meldde de afdeling Gemeentewerken aan de gemeentearchitect dat zij een aantal aanvragen van aspirant-radiodistributieondernemingen had ontvangen en of de gemeentearchitect maar wilde vertellen wie van deze gegadigden een vergunning moest krijgen. Ruim tien dagen later nam deze contact op met het college van Burgemeester en Wethouders en rapporteerde dat aan een drietal aanvragers ‘onvoorwaardelijk de medewerking voor het bekomen van een machtiging moest worden geweigerd, namelijk aan Abel Smook en Branolte te Nieuw-Weerdinge, Schreurs te Emmen en Meester te Klazienaveen’. Voor een drietal anderen, te weten J. Steeman te Musselkanaal, J.H. Hermans te Amsterdamseveld ten behoeve van een twintigtal beampten van de Drentse Landen Ontginningsmaatschappij en de rijwiel- en motorenhandel Klaas de Boer te Emmer-Compasuum leek het de gemeentearchitect twijfelachtig of zij ‘krachtens hun werkkring in het Maatschappelijk leven, wel voor een machtiging in aanmerking zullen komen’. Ondanks dit adviseerde de gemeentearchitect deze drie wel mee te laten dingen naar een dergelijke

Veenoord nabij Nieuw-Amsterdam. Eind september 1931 had A. Meijer uit Sleen plannen om een radiocentrale in te richten voor de bewoners van de dorpen Sleen, Noord-Sleen en Veenoord.

(collectie Roelof Boelens, stempelafdruk 1931)

functie. Van een viertal andere in Zeist, Alkmaar en Amsterdam gevestigde ondernemingen werd gezegd dat zij weliswaar de technische expertise in huis hadden, doch dat zij te weinig op de hoogte waren van de uitgestrektheid van de gemeente en van de ‘eigenaardige moeilijkheden, welke de daarover verspreide, uit een maatschappelijk oogpunt zeer gemengde bevolking biedt voor een lonende exploitatie van een radiodistributie-inrichting’. Omdat het gemeentebestuur had bepaald dat op de eerste plaats inwoners van de gemeente ervoor in aanmerking moesten komen, vielen de meesten af. De overgebleven aspirant-exploitanten kregen van de gemeente de opdracht een exploitatieoverzicht op te stellen.⁹ Nog geruime tijd daarna hebben aspirant-radiocentralehouders zich aangemeld. Een van hen was Jan Muller die in de Rabenhauptstraat 8 te Coevorden woonde. Hij schreef op 20 februari 1929 aan het college dat zijn doel was ‘om minder gesitueerden, die financieel niet in de gelegenheid zijn een eigen radiotoestel te bekostigen, tegen billijk tarief de gewenste radiomuziek te bezorgen’. Een andere vergun-

Een overzichtsfoto van een aantal hoornluidsprekers en andere typen die voor de Tweede Wereldoorlog overal in Nederland werden gebruikt. (foto Piet Naber - collectie Radio en Speelgoedmuseum te Onstwedde – Klaas Ritsema).

ningaanvrager was de firma J. Thedinga & Co te Emmen, die niet alleen zelf Pegasus fietsen fabriceerde, maar ook vertegenwoordiger was van Simplex- en Fongersfietsen en F.N.-motoren. Deze onderneming schreef op 23 maart 1929 dat zij een vergunning voor radiodistributie voor Kring IV wilde om op die manier de dorpen Emmen, Westenesch, Noord-barge, Angelsloo, Barger-Oosterveld en Den Oever te kunnen bedienen. Ook Albert Postma uit het dorp Emmen had al laten weten dat hij voor het beheren van een dergelijke centrale in de markt was.¹⁰

Tot ver in 1929 heeft een briefwisseling plaats gevonden tussen vergunningaanvragers, gemeente en de PTT in Den Haag. J. Steeman uit Musselkanaal, die aanvankelijk was afgewezen, liet zich echter niet met een kluitje in het riet sturen en bood begin mei 1929 aan samen te werken met de koperslager A. Jansen in Emmer-Compasuum.¹¹ Het college van Burgemeester en Wethouders bleef echter voet bij stuk houden en bevestigde nogmaals dat in eerste instantie inwoners van de gemeente in aanmerking zouden komen.

In juni 1929 kregen K. de Boer, H. Middel en de firma H. Thedinga & Co de voorwaarden voor een eventuele machtiging opgestuurd. Dit deed de firma Thedinga & Co besluiten haar aanvraag in te trekken vanwege de eisen die aan installatie en netwerk werden gesteld. Omdat het aantal in de gemeente Emmen wonende vergunningaanvragers daardoor weer met één was teruggelopen, besloot het college van Burgemeester en Wethouders toch maar met J. Steeman te Musselkanaal in zee te gaan.¹² De aanvankelijk verleende vergunning aan J. Vos Hzn. voor Kring II (Weerdinge en Nieuw-Weerdinge), werd in 1930 door het Ministerie van Waterstaat ingetrokken.¹³ Eind november 1929 probeerde B. Wiegers uit Klazienaveen een voet tussen de deur te krijgen en schreef aan

het college van Burgemeester en Wethouders dat hij vond dat hij als eerste voor Kring V, een uitgestrekt gebied in het meest zuidoostelijke hoek van de gemeente Emmen, in aanmerking moest komen en niet Geert Wenning die als machinist van de elektrische centrale het veel te druk had en dat er in Klazienaveen en omgeving voor twee mensen geen werk genoeg was. Zijn aanvraag werd echter afgewezen en Geert Wenning kwam er uiteindelijk voor in aanmerking.¹⁴

De agent van laagspanningsnetten Willem Frederik Petrus Melgert uit Erica heeft in 1930 ook nog geprobeerd een vergunning te krijgen, doch heeft deze niet gekregen.

De eerste radiocentralehouders in de gemeente Uiteindelijk zijn begin jaren dertig voor vier Kringen op papier de eerste concessies verleend, namelijk:

- De Centrale Kring IV aan Albert Postma, die ook al vanaf 1928 met het idee van een radiocentrale in de weer was geweest;
- De Centrale Kring VI die vanaf 1934 door Willem Bouwman te Nieuw-Amsterdam zou worden geëxploiteerd;
- De Centrale Kring III vanaf 1931 met J. Steeman uit Musselkanaal aan het hoofd
- De Centrale Kring V vanaf onder leiding van Geert Wenning.

Voor de overige kringen had men voorlopig nog geen kandidaten, ofschoon daar wel hard aan

werd gewerkt. Toen in 1931 was vast te komen staan welke ondernemingen de eerste centrales zouden bemannen en de eerste abonnees zich hadden opgegeven, bleek dat in Kring IV zich op dat moment 65 gezinnen hadden ingeschreven, in Kring V 69 gezinnen en in Kring III 31 gezinnen met de aantekening die uitbreiding voor J. Steeman er zat aan te komen. Vanaf die tijd kon men op verscheidene plaatsen in de gemeente zien hoe er voorbereidingen werden getroffen voor de aanleg van een distributienetwerk. Zo moest ten behoeve van de radiocentrale in Emmer-Compascuum een antenne worden gebouwd waarmee 'de

De Stationsstraat te Nieuw-Amsterdam. In deze straat had Willem Bouwman in de jaren dertig van de vorige eeuw zijn radiocentrale (collectie Roelof Boelens, 1935).

luistervinken op Huizen en Hilversum konden afstemmen.¹⁵ Ook liet Geert Wenning van de gelijknamige radiohandel in Klazienaveen weten dat hij op zoek was naar klanten voor zijn radiocentrale. Deze moesten wonen in de dorpen Klazienaveen, Zwartemeer, Barger-Oosterveen en Nieuw-Dordrecht. Liefhebbers konden zich bij hem opgeven. Niet zonder trots meldde de krant vier maanden later dat met de aanleg van de radiocentrale grote vooruitgang werd gemaakt en dat de draden al gespannen waren tot voorbij de Kloostermanswijk. Verder had Wenning laten weten dat ook de aansluitingen tot aan de Molenwijk al waren aangebracht en dat voor het verdere gedeelte het wachten was op de kabel die in de verschillende kanalen gelegd moest worden.¹⁶

(wordt vervolgd)

In de zendkamer van het radiostation 'Huizen, Holland'. Op de afbeelding is een groot deel van de zendapparatuur te zien, zoals geheel rechts de antennespoelen (uit Katholieke Illustratie, 25 december 1929).

Bronnen en literatuur:

- Met dank aan Roelof Boelens, Peter Kraan en collega's van het gemeentearchief Emmen, Lubbe Kroeze, Piet Naber, Herman Platzer en Klaas Ritsema van het Speelgoed en Radio Museum te Onstwedde
- Dossier van Herman Platzer over de radiocentrale zijn vader Gerardus Lubertus Platzer in de voormalige gemeente Schoonebeek.
- 'Draadomroep', Wikipedia.
- Emmer Courant, 1927-1941.
- Gemeentearchief Emmen, dozen 1895-1896 'Radiodistributie-inrichting'.
- 'Philips Honders, 1891 – 1991, Zaltbommel, mei 1991.
- Hans Knot, 'Radio door een draadje, de draadomroep in voor- en tegenspoed'.
- Speet, Ben en Marcel Bulte, Haarlem in de jaren dertig, Zaltbommel, 1992.
- Website 'Historisch Emmen', met dank aan Johan Withaar.

Noten

- 1 Sinds de eerste Nederlandse radio-uitzending op 5 november 1919 was men al beginnen na te denken over een draadloze omroep, vooral nadat Philips in 1927 een nieuw toestel van het type 2501 massaal, en dus redelijk goedkoop, op de markt had gebracht.
- 2 Voor de doorsnee arbeider kostte het 'een vermogen'. Daarbij kwam ook nog de bijdrage die men vanaf het voorjaar van 1927 als 'houder van een radio-ontvangtoestel' verplicht was te betalen aan het Rijkstelegraafkantoor (Emmer Courant (EC), 6 april 1927).
- 3 Helemaal nieuw was het idee echter niet. In de 19de eeuw was in het buitenland met het doorgeven van (elektrische) signalen al successen geboekt, zoals in Hongarije en Engeland.
- 4 Het betrof hier de machinist Frans Visser, geboren op 4 november 1884 te Wymbritseradeel die zich in 1921 in Emmen (Amsterdamseveld) had gevestigd (o.a. EC, 17 juni 1927).
- 5 EC, 20 juni 1927.
- 6 In deze oproep werden belanghebbenden voor de

oprichting van een radiocentrale verzocht, dit aan de gemeente op te geven.

- 7 Zie voor dit proces de 'Map oprichting van een radiodistributie-inrichting vanaf 1 januari 1928 tot en met 31 december 1932 no. 393'.
- 8 Zie brief Gemeentewerken Emmen d.d. 26 mei 1928 no. 635.
- 9 Zie schrijven college Burgemeester en Wethouders, d.d. 4 september 1928 no. 181 6/8
- 10 In de Emmer Courant van 4 december 1928 had de in Beetsterzwaag geboren agent van laagspanningsnetten en machinist en sinds april 1928 aan de Westenesserstraat wonende Albert Postma de volgende advertentie laten opnemen: 'Radio in ieders huis. Daarnaast streeft de N.V. tot Exploitatie van Radio-Centrales. In Emmen te verwezenlijken door vestiging van een radiocentrale'. Postma beloofde verder in de advertentie, 'dat als de plannen slaagden, men voor een luttel 2 kwartjes per week – terwijl bij aansluiting f. 10,00 (later f. 18,00) plus een luidspreker betaald moet worden - om heel de dag 'iets kunnen hebben'. 'Als Hilversum en Huizen 'er zijn' kan men daar tussen kiezen, 'zijn ze er niet', dan krijgt men iets van over de grenzen', schreef Postma in de advertentie.
- 11 Schrijven d.d. 2 mei 1929 aan Burgemeester en Wethouders, waarin sprake is van deze samenwerking.
- 12 Aan J. Steeman werd toen een vergunning verleend voor kring III, zijnde de dorpen Emmer-Compascuum, Munsterseveld en Emmer-Erfscheidenveen.
- 13 De vergunning aan Jan Vos Hzn. te Alkmaar was ingetrokken, omdat hij in Nieuw-Weerdinge kabels onder de bodem van de kanalen wilde leggen en palen wilde plaatsen op het gebied van het Waterschap.
- 14 Zie schrijven van 30 november 1929.
- 15 Een stap voorwaarts was het onderhandelingsresultaat van de Bond van Radiocentralehouders in Nederland om 'de radio-uitzendingen ter voorkoming van luchtstoringen, per telefoon van de zenders naar de centrales over te brengen'. De Emmer Courant van 14 augustus 1931 meldde vervolgens dat de radiocentrales in Emmen 'binnen korte tijd de uitzendingen van de 208 Meter golf (Huizen) des avonds over de telefoonlijn konden ontvangen, hetwelk zeer zeker een verbetering zal zijn'. Het overdag doorgeven van dergelijke signalen door het bestaande telefoonnet vanaf de grote radiozenders (Hilversum en Huizen) was toen echter niet mogelijk, omdat het bestaande landelijke telefoonnet dit niet aankon.

door Lourens Bosma († Zeist 1970)
bewerkt door Piet Naber

Herinneringen aan Weerdingermond

Van Hans van der Werff uit Ermelo ontving de redactie een document. Het is een kopie van een boek, dat binnen zijn familie circuleert en in 1964 is geschreven door Lourens Bosma, zijn grootvader. Dit gedeelte gaat over de jeugtherinneringen van Lourens Bosma, die zich afspeelden in Nieuw-Weerdinge, waar hij tot mei 1914 woonde. Zijn ouders en grootouders kwamen vanuit Friesland (Ooststellingwerf) naar Weerdingermond. Uit dit document hebben we een aantal fragmenten gehaald die we hierbij publiceren in de Kroniek.

De plaats van mijn geboorte heette vroeger Weerdingermond, nu Nieuw-Weerdinge. Op het gemeentehuis van Emmen moest mijn vader aangifte doen van mijn geboorte op 22 juli 1892. Hij heeft zeker wel een stevige wandelstok bij zich gehad, want het is een wandeling geweest van ongeveer twee uur en tot aan Weerdinge toe over toen nog hoogveen, zonder goed begaanbare paden en met veel greppels.

Van mijn moeder weet ik dat zij, toen zij achttien jaar oud was, met haar vader eens een voetreis maakte, van hun woonplaats Weerdingermond naar Assen om een zuster van moeder, die daar dienstbode was en ziek was een bezoek te brengen. Het ging tot Odoorn over het hoogveen, dan door de heide tot Rolde, waar de eigenlijke weg begon; "it bloëd stie my ien de skuon," vertelde moeder aan ons. Geen wonder, zeker een afstand van 40 km en zij hadden er tien uur over gedaan, dus weinig gerust onderweg. Toen zij eindelijk gearriveerd waren, had haar vader direct de reis terug wel weer willen maken. Nu, moeder niet, die wilde wel even bekomen. Dus de volgende dag ging het weer op huis aan, dus nog eens weer die reis. De naam van mijn pake van moederskant was Laurens Jacobs Bakker en van zijn vrouw (mijn beppe): Bontje Hof. De namen van hun kinderen waren: Sjoukje (mijn moeder), Froukje, Rinkje en Jacob. Van pake Laurens Bakker weet ik dat hij een man was, breed in de schouders,

Vanaf links: Lourens Bosma, de schrijver van dit artikel, zijn vader Rienk Bosma en zijn broer Frederik Bosma. De foto is ongeveer in 1913 gemaakt. (collectie J. v.d. Werff, Ermelo)

Bij de baggermachine van A. Smook. Derde van rechts achteraan is Rienk Bosma, (vader van de auteur) met aan de hand twee van zijn kinderen Bonne (1902) en Djoeke (1904). Tweede van links achteraan met de haak op de schouder is Lourens Bosma. De foto moet ongeveer in 1906 gemaakt zijn. (coll. J. v. d. Werff, Ermelo)

niet groot, doch ook niet klein van postuur. Hij had een ringbaard en handen en polsen waren zwaar behaard. In zijn oren droeg hij gouden ringen. Zijn vrouw, beppe Bontje dus, was een klein bedrijvig mensje met altijd een wit gesteven mutsje op het hoofd. Mijn pake van vaders kant was Hendrik Bosma en zijn vrouw was Grietje Hof. Zij kregen de volgende kinderen: Jacob, Rienk (mijn vader), Djiewke, Sipke, Johanna, Luitje en Hendrik. In de zomer van 1963 bracht ik met mijn oudste dochter een bezoek aan Nieuw-Weerdinge. Het huis waarin ik ben geboren staat er nog en ik sprak toen nog even met de bewoner, een oud-veenarbeider. Verder zagen we het huis waarin wij woonden tot 1914 toen we naar Leeuwarden vertrokken. Ook de school die ik als kind bezocht, waarvan meester Hummel hoofd was. Verder nog de plek waar het huis stond

van pake en beppe Bakker en ook de plek waar beppe Bosma woonde. Er stonden nu andere huizen. Toen, omstreeks de laatste jaren van de 19de eeuw, stonden er nog vrij veel veenarbeidersketen. Toen ik in 1914 Nieuw-Weerdinge heb verlaten niet meer. Alleen in het 'Roswinke-lerveen' en 'Oude Schutting' kon men zulke woningen nog aantreffen. Toen het vergraven van het veen nog niet was begonnen, waren er geen wegen, maar ook geen kanalen. Wilde een vervener een stuk veen aan snee brengen, dan moesten er arbeiders zijn en voor de arbeider een woning. Zo'n woning kon niet een andere plaats krijgen dan op het veen. Het was te voorzien, dat over een aantal jaren ook dat stuk veen, waarop de arbeiderswoning stond, aan het vergraven toe was en dan moest de woning worden afgebroken. Daarom werd er zo goedkoop en daardoor eenvoudig gebouwd als maar mogelijk was. Goedkoop en eenvoudig waren de keten dan ook wel. Van 'comfort' wist men toen weinig af.

Wilt u weten hoe zo'n keet er uitzag en hoe die gebouwd werd? Ik zal trachten u er enigszins een te schetsen. Er werd dan een plaats uitgezocht en wat de omtrek zou worden werd eerst 'afgetreed', d.w.z. iemand treedde enkele meters om de lengte vast te stellen en zo ook de breedte. Een 'mans-tree' is ongeveer een

meter. Dan werd dit stuk afgestoken en van de zode (heide) ontbloot. Men had dan eerst de muren op te bouwen. Die werden opgetrokken van vierkante blokken, bollen was de benaming, van het bovenste grauwe veen. Stukken veen van ongeveer 40 x 40 x 15 cm werden op elkaar gestapeld tot een hoogte van 1 à 1,25 meter. Waar het 'raam' of de 'ramen' en de deur moesten komen, werden openingen vrij gelaten. Soms had een keet twee ramen, maar er waren er ook wel met één raam. Waar de deur zou komen werd iets naar binnen gebouwd. Vaak plaatste men de deur 'achter' en soms ook nog één 'opzij'. De voorgevel werd opgetrokken uit 'afbraaksteen', soms ook van hout en in het midden van de voorgevel bevond zich de haardstee met de schoorsteen op de top van de voorgevel. Men stookte een open vuur op een dikke ijzeren plaat en om het vuur stond een ijzeren ren hekje. Op de muren werd rondom een dikke brede plank gelegd en daarop kwamen de spanten te staan, geschilde, niet geschaafde, stukken boom, schuin omhoog. De einden van die bomen werden schuin afgezaagd en boven aan elkaar getimmerd aan een riggel, soms ook weer een boom. Dan werden smalle latten aangespijkerd en daarop werden dikke zoden (plaggen) gelegd. Het dak werd afgemaakt met een rij stenen dakpannen, een gaatje in het midden voor de spijker die de pan

Het huis waarin Lourens Bosma in 1892 werd geboren en waarin hij tot zijn derde jaar heeft gewoond. (collectie J. v.d. Werff, Ermelo)

moest vasthouden. De vloer werd gemaakt van leem of ook van steenslag met kalk. Raam (ramen) en deur(en) waren vervaardigd van soms nog ongeschaafde planken. Ook de binnenkant van zulk een woning, kasten, bedsteden, enz. had geen betere betimmering gekregen, alles op z'n goedkoopst. Meestal had men binnen het houtwerk groen geverfd en de zolder had men geteerd met zwarte koolteer. In zo'n keet ben ik niet geboren en hebben wij ook nimmer gewoond. Het huis, waarin ik ben geboren stond niet op het veen, maar op zand, waar het veen dus was weggegraven. Het 'Weerdingerkanaal' was toen reeds gedeeltelijk gegraven, ook daar waar ons huis stond en nu nog staat (1964, red.). Toch was er achter en voor ons veen en het kanaal liep nog tegen het veen aan, ongeveer 3 km verder dan onze woning in de richting van Weerdinge. Naar de andere kant, richting Ter Apel, was toen reeds een ander beeld te zien. Er waren toen al flinke stukken grond, waar het veen was afgegraven en tot 'land' gemaakt (bouwland).

Mijn ouders bewoonden wel een beter huis ook

De school van meester Hummel (collectie J. v.d. Werff, Ermelo)

al werkten zij in het veen. Dat was ook het geval met mijn grootouders, zowel van vaders- als van moederszijde en ook broers en zusters van beiden. Van geboorte waren zij Friezen, afkomstig uit Haulerwijk en veenarbeiders. Zij zijn vandaar vertrokken, omdat het met het 'vervenen' te Haulerwijk op een einde liep. Moeder en haar ouders zijn eerst naar Schoonoord gegaan en hebben daar in het veen gewerkt en gingen daarna naar Weerdingermond. Van vader en zijn ouders is mij niet anders bekend, dan dat zij direct van Haulerwijk naar Weerdingermond zijn gegaan. Vader en moeder zijn beiden hoogstwaarschijnlijk maar twee of drie jaren in Haulerwijk naar school gegaan en daarna moesten ze meehelpen in het veen. Toen ik werd geboren, woonden mijn ouders in een dubbele woning. Wilde de ene buur de andere iets mededelen of had men elkaar nodig, dan was een tik op de muur voldoende om gehoord te worden. Mijn vader en moeder hadden toen als burens een zekere Lense Bron, getrouwd met Aukje Huizinga. Bij hen in woonde Jan, een broer van Aukje.

Onweer

Toen vader en moeder trouwden, zagen ze geen van beiden tegen veel en zwaar werk op. Door vader werd dan ook een behoorlijke portie werk aangenomen als bagger-droogmaker.

Ik zal vermoedelijk drie jaar oud zijn geweest, toen vader en moeder verhuisd zijn naar het 1ste Kruisdiep. Weer was het een dubbele woning, maar deze had meer ruimte dan de vorige en ook met een flinke woonkamer. Achter dit huis had vader een schuurtje getimmerd, waarin een hok was voor het houden van een geit, de zogenaamde 'arbeiderskoe'. Naast ons, onder hetzelfde dak woonde het gezin van Durk en Aukje de Kleine, waar ook kinderen waren van ongeveer dezelfde leeftijd als wij. Evenals mijn ouders waren zij ook Friezen van geboorte. Er woonden veel gezinnen afkomstig uit Friesland. Namen als Dijkstra, Bergsma, Swart en Hummel kwamen veelvuldig voor.

Toen ik vijf jaar was geworden, was het voor mij de leeftijd om naar school te gaan. Een christelijke school was er niet, dus ging ik naar de openbare school. Als hoofd van die school fungeerde meester Hummel, in de verte nog familie van vader. Aan deze meester, van wie ik later nog 'avondlessen' kreeg, heb ik fijne herinneringen. Voor die streek en in die tijd op en top

Nieuw-Weerdinge omstreeks 1900. Omgeving Eerste Kruisdiep. De houten brug uit 1889 werd in 1912 vervangen door een ijzeren brug. (collectie Gemeente Archief Emmen)

een 'heer' en een fijn mens. Nog maar een paar maanden op school kregen wij feest: het kroningsfeest ter ere van koningin Wilhelmina. Wij moesten feestliederen leren en in mijn gedachten kan ik nog zien hoe door meester Hummel de dirigeerstok werd gehanteerd. In versierde pramen voeren wij door het Weerdingerkanaal en maar zingen. Onder meer 'Wien Neerlands bloed door d'aad'ren vloeit...' of 'O, schitt'rende kleuren van Nederlands vlag...'. Dat feest had bij ons thuis nog een nare nasmaak kunnen krijgen. Er was ook vuurwerk geweest op de brug over het Eerste Kruisdiep en dit hadden wij ook gezien. Toen moeder op het veen bezig was in de turf, gelukkig dichtbij ons huis, wilde Hendrik thuis een vuurwerk nadoen. Hij timmerde wat latten aan elkaar, wat een soort raam zou worden. Hij had papier en groen voor versiering reeds aangebracht en ook de 'zwaarms' (vuurklappers). Hoe hij die had gekregen, weet ik niet. En nu zou dan de brand er in, maar in zijn haast, want moeder kon eens thuis komen, zag hij niet de lat, waarin een spijker met de punt naar boven, die op de grond lag. Hij trapte op kousevoeten in de spijker, die dwars door zijn voet ging en toen schreeuwen, want hij kon zelf de spijker niet lostrekken en mijn broertje Jacob en ik ook niet. Toen naar moeder, die hevig te keer ging en de lat met spijker onder de kreten van Hendrik van de voet trok. Ja, Hendrik durfde wel wat aan. Om de voet kwam een verband, nadat moeder met de mond de wond had uitgezogen. Verder

waren er geen schadelijke gevolgen. Dat het 'vuurwerk' niet door ging, is duidelijk.

Ziekte

In de maanden nadat het veenwerk vrijwel was gedaan, gingen Hendrik en ik samen naar school. Tijdens het droogmaken van turf of bagger moest Hendrik thuisblijven om op te passen. Moeder kon niet gemist worden bij het werk. Vader vond dat toen al een 'misstand', die dringend om verandering vroeg. De meeste arbeiders aanvaardden deze situatie, zonder bezwaar. Dat een veenarbeider een eigen huis mag hebben, was er niet bij in de jaren zo rond 1900. Als een arbeider werk aannam bij een veenboer, dan was daar een woning bij inbegrepen. Vrije woningen, die gehuurd konden worden, waren er niet of zeer beperkt. Wilde een arbeider dus liever zogenaamd los werk, dan moest hij maar zien hoe aan een woning te komen. Het aan een veenboer gebonden zijn lag ook vader niet en dit betrof zowel wat een woning aangaat als ook de gedwongen winkelnering. Van de meeste veenboeren of ook onderbazen voor veenboeren hadden velen ook een winkel waar van alles en nog wat te koop was. Het was vaste regel dat de arbeiders, die bij hen in dienst waren, ook in hun winkels kochten, wat in het huishouden nodig was. Meestal werd niet direct betaald wat gekocht werd, maar kwam het in het winkelboek te staan en werd het afgerekend als het veenwerk was gedaan. Of er niet wel eens met 'dubbel krijgt' geschreven werd?

Topografische kaart van Nieuw-Weerdinge omstreeks 1910.

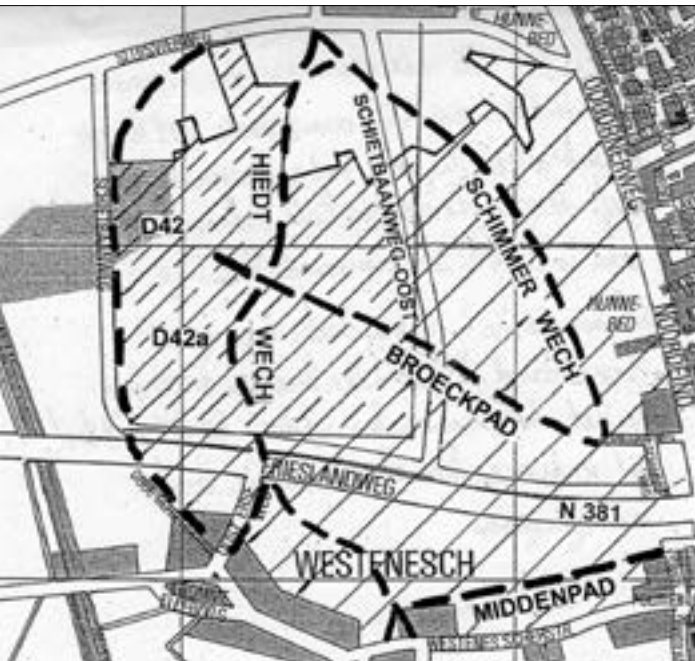
De arbeider hield geen aantekeningen bij van wat maanden achtereen uit de winkel gehaald was. Wel weet ik van gevallen, dat een arbeider bij de afrekening meende nog wel iets te kunnen beuren en dan te horen kreeg dat hij nog schuld had gemaakt. Bij vaders moeder is daarover zelfs nog eens een proces gevoerd zonder dat het maar iets heeft gebaat. Bewijs ook maar eens dat wat in het winkelboek stond opgeschreven, niet gekocht was. Eén van die zaken, waarbij de arbeider weinig beter was dan een 'onderhorige' vroeger.

Hoe heeft vader nu een eigen huis(je) kunnen bouwen? Mijn grootvader, Laurens Bakker werkte als 'onderbaas' voor een zekere Jan Houwing. Deze woonde in Westenesch, waar hij landbouwer was. In Nieuw-Weerdinge had hij vrij veel veen of veenplaatsen. Daarbij moest grootvader het toezicht uitoefenen bij het veen vergraven, arbeiders aannemen, materiaal aanschaffen, enz. Daarnaast had hij bij Houwing ook eigen aangenomen werk. Bij dat werk was moeder zijn hulp en Houwing moet meer dan eenmaal gezegd hebben dat zij een beste hulp was. Aan vader had hij wel aangeboden te willen helpen als die wilde solliciteren bij de gemeente als veldwachter. Dat Houwing moeder en hem wel mocht was voor vader aanleiding om deze man te bezoeken met het doel een eigen huis te krijgen. Op een winterdag toen er niet gewerkt kon worden, heeft vader de stap gezet om zo'n 14 km heen en terug te gaan naar Westenesch. Het resultaat was, dat hij 's avonds weer thuis aan moeder vertelde, dat er een eigen huis zou komen. Het geld wilde de boer voorschieten. Op een stuk grond vlakbij waar wij toen woonden, dus aan het Eerste Kruisdiep, kon gebouwd worden. Dit stuk grond, groot 1/5 ha (een 'heem') lag toen voor ongeveer het derde deel bloot, dat wil zeggen waarvan het veen was afgegraven en daarop kon, na egalisering, het huis komen met een gedeelte geschikt voor tuin. Dit stuk grond werd het eigendom van mijn ouders tegen de prijs van f. 200,00. Als vader daarop nu een huis liet bouwen, zo ongeveer voor f. 600,00, dan was dit totaal f. 800,00.

Dit bedrag werd dan door Houwing geleend tegen een rente van 3% en elk jaar een kleine aflossing op de hoofdsom. Tegen vader had hij gezegd: "Dat hef dien Sjouke nog wel an mie tegoed veur 't haarde warken dat sie daon hef". Door Willem Moorlag is toen voor f. 500,00 het huis gebouwd. Vader zelf deed het graafwerk, zoals het graven van de sleuven voor de fundering, enz. Ook maakte hij een gedeelte van de grond klaar om daar aardappelen en groente op te kunnen verbouwen. Toen het veen geheel was weggegraven is door mij het laatste en grootste stuk grond tot bouwgrond geschikt gemaakt.

eeuwse akkernamen op de Schimmeres - II

Onder de Schimmeres bij Emmen wordt de es verstaan die ten noorden ligt van de oude weg van Emmen naar Westenesch. In de Kroniek van december 2011 zijn van het noordoostelijk deel van de Schimmeres de 17de eeuwse akkernamen in kaart gebracht. Deze keer gaat het om het noordwestelijk deel zoals aangegeven op de kleine overzichtskaart. Er zal geprobeerd worden namen van de akkers te verklaren.

De 17de eeuwse wegen en paden op de Schimmeres zijn aangegeven met brede onderbroken lijnen. Het gearceerde deel geeft de grootte van de hele Schimmeres aan in 1642. De kop van de huidige Schimmeres is in 1642 deels nog geen bouwland. De onderbroken arcering is het akkernamenkaartdeel bij dit artikel. Het verdwenen hunebed D42a is ook aangegeven.

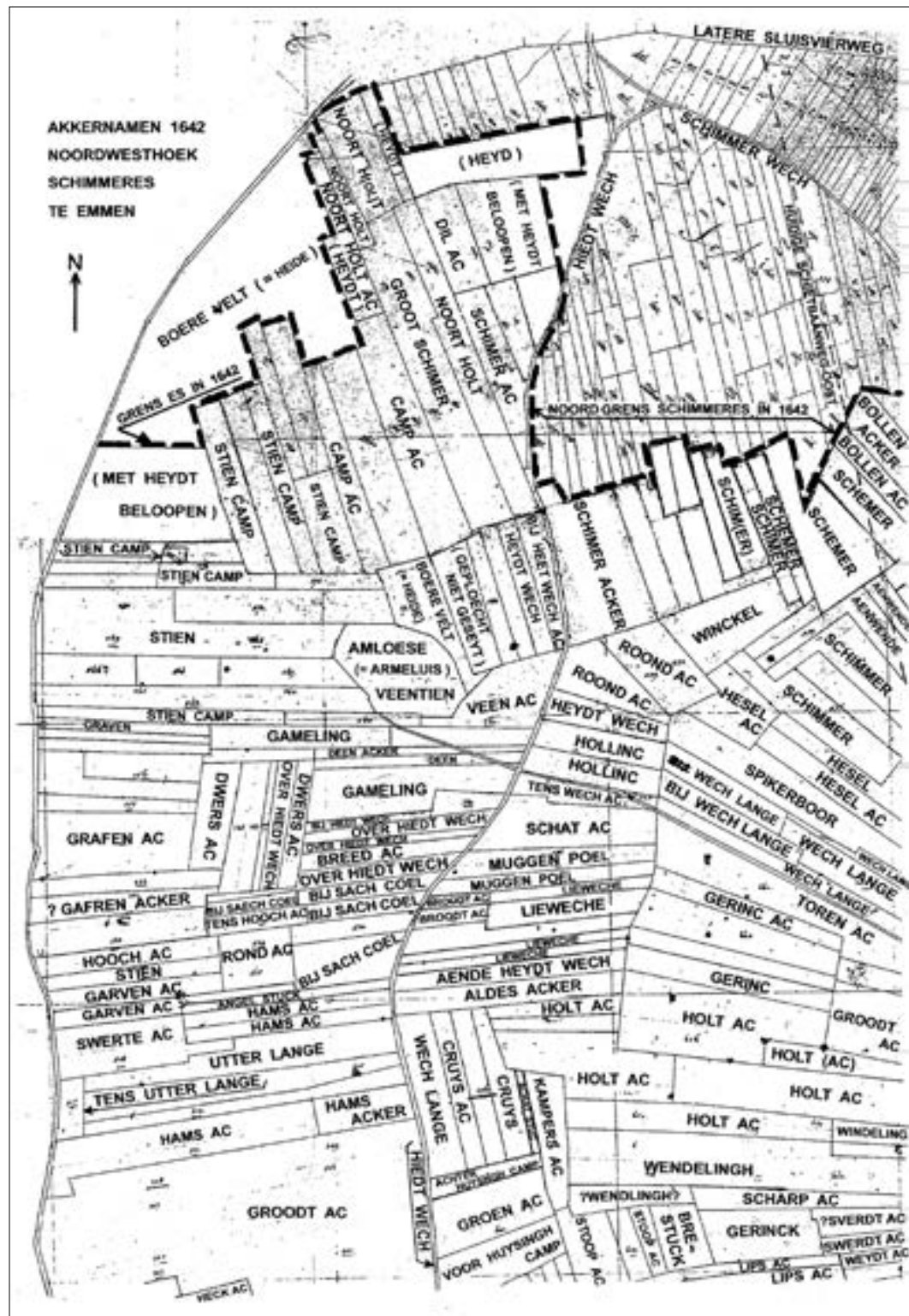
Het gebied ten westen van de huidige Schietbaanweg tot iets voorbij waar nu het Oranjekanaal ligt, is in de 17de eeuw 'veltgront' begroeid met voornamelijk heide. Hier zijn in de 17de eeuw geen esgronden. Op de grote akkernamenkaart op blz. 22 is te zien dat in het noorden maar voor een klein deel de akkers doorlopen tot ongeveer de huidige Sluisvierweg. Ten noorden van de es is dan een groot heideveld, het Emmerveld. De noordzuidweg midden op de akkernamenkaart heeft in de 17de eeuw de naam Hiedt- of Heedtwech. Bij de ruilverkaveling begin 70'er jaren van de vorige eeuw is deze zandweg opgeheven. Het stuk(je) weg ten zuiden van de Frieslandweg (N381) is er nog steeds. Wat oostelijker ligt nu de geasfalteerde Schietbaanweg-oost.

De perceelsgegevens zijn gehaald uit akkeropmetingen uit ca. 1642. De 80-jarige oorlog (1568-1648) is dan nog niet afgelopen. De afkorting 'ac' staat voor acker. Bij verscheidene akkers staat in 1642 de notitie 'woest'. Dat betekent dat het perceel tijdelijk niet wordt bebouwd. Dat kan komen, omdat de boer niet voldoende mest heeft voor al zijn akkers. Maar veel pachtgrond lag 'woest', omdat de meijers zijn gevluht i.v.m. de zeer slechte omstandigheden voor de boeren door het al vele jaren voortgaande oorlogsgeweld. Als akkers gedurende lange tijd niet meer zijn gebruikt kan het 'belopen' zijn met heide. Met heide begroeide

akkers zijn aangegeven op de kaart. De vele woest liggende akkers niet.

Een aantal nog niet behandelde akkernamen, vermeld op de grote kaart op blz. 3 van de vorige Kroniek, worden deze keer ook meegenomen. Het verklaren van akkernamen wordt soms bemoeilijkt, doordat namen verkeerd zijn op- of overgeschreven of in de uitspraak zijn verbasterd. Niet elke naam is te verklaren. De Hagen ackers ten oosten van Langgrafhunebed 'Bruyn Stien' hadden rondom hagen of wallen met bomenopslag. De iets noordelijker Hagen ackers zijn hiernaar genoemd. Een Bolle(n) acker geeft waarschijnlijk niet aan een bolling in het land, maar zal eerder betrekking hebben op een naastgelegen plek waar de bol(le) oftewel stier zijn eigen plek had, of dat de Bolle(n) acker voordat het als bouwland werd gebruikt de stier als hoofdgebruiker heeft gehad. Scharp ackers hebben een scherpe vorm, ze lopen taps toe. Het zijn smallere, gerende percelen. Het Angel stuck is een smal langwerpige perceel, niet of nauwelijks toelopen. Het Bre(e)stuck is in verhouding tot de lengte behoorlijk breed, terwijl de Breed acker smal is t.o.v. zijn lengte. Maar de Breed acker is wel breder in vergelijking met de percelen aan de noordkant. In Aenwende en Wendeling komt het begrip wenden voor. Voordat deze percelen tot bouwlandakkers zijn aangemaakt, werden de stroken bij het ploegen van een naburige acker gebruikt om met de ploeg te wenden of te keren. Deze wendpercelen liggen dwars op de smalle kopkant van de oudere akkers. Dat geldt hier wel voor de twee Aenwendes, maar niet voor alle Wendelings. Dwars akkers liggen kruislings of dwars op de gangbare akkerichting. Van Cruys akkers wordt vaak verondersteld dat bij deze akkers langs de weg een kruisbeeld heeft gestaan. In dit geval zou de naam ook kunnen komen van de kruiselingse ligging t.o.v. de andere akkers. Duidelijk is te zien op de akkernamenkaarten dat Groot akkers groot zijn. Wech Langes zijn langgerekte percelen, die in de lengte langs een weg liggen. Ook naastliggende akkers kunnen de naam hebben, maar worden

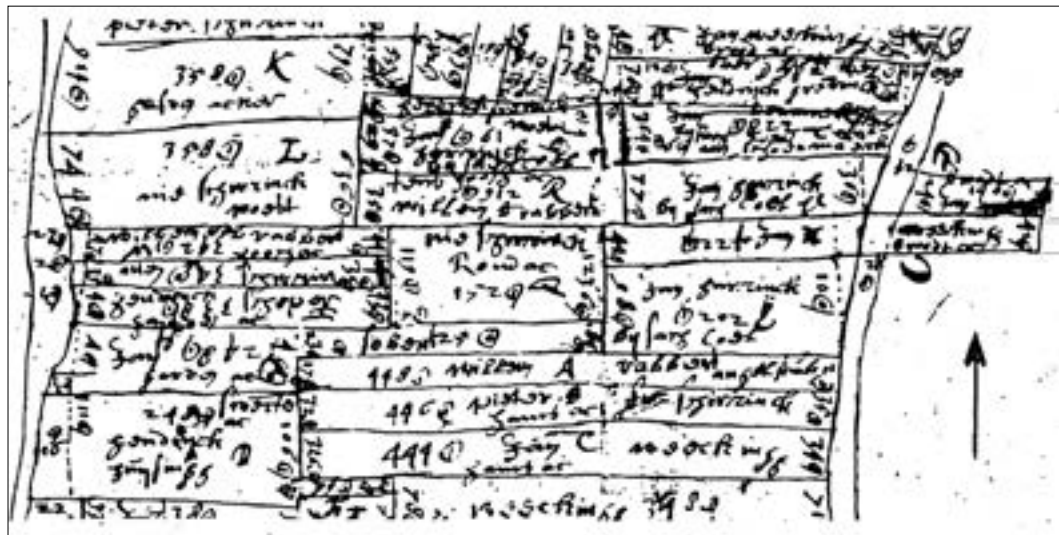
ook wel 'Bij Wech Lange' genoemd. Zoals op de kaart aangegeven, is één keer het woord -bij- doorgestreept. De ook lange Utter Lange wordt verderop behandeld. Old en Aldes zullen waarschijnlijk aangegeven dat in dit deel de eerste akkers zijn ontgonnen. Bij de Hoeck akkers op de Schimmeres ontbreken hoeken grond. Dit geldt ook voor de Winkel acker. Daar is ook een hap uit (of anders bekeken er zit een hoekje aan). Winkel is een ander woord voor hoek. Buurtwinkels werden in het verleden vaak op hoeken van straten neergezet om klanten uit alle richtingen naar de zaak toe te lokken. Hoeck- en Winkelakkers kunnen toelopen, maar ook in een (uit)hoek liggen. Door nieuwe ontginningen werd de es groter. Zo'n nieuwe Winkel acker kan dan nog niet zijn omringd door andere akkers en in het begin in een uithoek hebben gelegen. Weydt is tarwe. De grond van een Weydt acker is vruchtbaar en is geschikt voor tarweverbouw. Op zo'n acker hoeft niet alleen tarwe te zijn verbouwd. Voor de Broodt acker geldt waarschijnlijk hetzelfde. Ook hier zal het om vruchtbare grond gaan. Brood/brod kan bijenbroedsel betekenen, maar dat zal evenals gebroed hier niet van toepassing zijn. Een goorn (of gooren) is een soort groentenakkertje met meestal eromheen een haag of een vlechtwerk. Goorns zijn gelegen op betere grond, zijn minder droogtegevoelig en liggen vaak aan de rand van de es op leemhoudende grond. Boere velt betekent dat dit stuk heideachtig gebied nog gemeenschappelijke grond van de boermarke is. In Drenthe is veel heide pas in de tweede helft van de 19de eeuw gescheiden of verdeeld en daarna in ontginning gebracht. Door de toen ontwikkelde kunstmest konden de heidegronden vruchtbaar worden gemaakt. De Toren acker wijst niet in de richting van de Emmer kerktoren. De naam Toren acker zal te maken hebben met de spitse vorm. In dit geval zou je met wat fantasie er een tweetrapsspits in kunnen zien. Of de Lips akkers iets te maken hebben met het Lippinge-erf of met het Duitse Lippe is niet duidelijk. Deen zou met dienen te maken kunnen hebben. Of er een verplichting op deze akkers lag, is niet bekend. Maar deen

De afmetingen van de percelen van de kadastrale kaart uit 1832 zijn aan de hand van landmetersgegevens uit 1642 omgewerkt tot een perceelskaart uit 1642. De akkernamen zijn per 17de eeuws perceel ingevuld. Ter oriëntatie is in de rechter bovenhoek van deze kaart een deel van de huidige Schietbaanweg-oost aangegeven met een dunne onderbroken lijn.

kan ook slaan op een naar verhouding steile helling in het landschap. Het kan hier gaan om het (sterk) aflopen van de grond richting het broeckveen van het Armeluis Veentien. Zie voor het Broeckveen ook verderop. In drie combinaties komt het woord Tens voor. Er staat duidelijk niet Teus. De kans op een leesfout lijkt niet groot. Het Tens in T. Wech acker, T. Hooch acker en T. Utter Lange kan voor tijns/cijns staan en bijvoorbeeld slaan op een afdracht, pacht of verplichting, welke op de grond rust.¹ Twee keer is bij een te klein perceelsvak de plek van de akkernaam aangegeven m.b.v. een pijl. De Gerinc akkers lopen een ietsje taps toe en kunnen hun naam ontleen aan het geren van de percelen. Een Stien akker kan een stenig perceel zijn, maar kan ook naast een Stienbarg of afgekort een Stien liggen. Stien(barg) is Drents voor hunebed. Een stoop kan een beker, fles, kan of kruik zijn. Een stoop- of kannegieter is een tingieter. De vorm van de twee akkers is nogal verschillend en geeft geen aanknopingspunten. Er zouden tinnen voorwerpen gevonden kunnen zijn. Een naamsverbastering moet niet worden uitgesloten. Onder andere de naam Stob akker komt op meer plaatsen voor. Rond en Roond. Of het hier om twee varianten van één woord gaat of om twee verschillende begrippen is niet duidelijk. Wel is duidelijk dat de akkers geen ronde vorm hebben. De Rond akker is bijna vierkant en van de Roond akkers samen zou je kunnen zeggen dat ze een stukje bocht om gaan, een aanzet tot omronden. Als rond licht is verbasterd door een toegevoegde (zachte) n, dan kan gedacht worden aan rooien of roden van bos. In 1642 is er (nog) een Schim-holt net even ten noorden van de Roond akkers. Het Drentse voltooid deelwoord van roden is rood. Het betekent geroid. Over bos en rooien verderop meer. Ten westen van de Rond akker liggen een Hooch akker en een Stien (zonder aantekening acker). Als de Stien geen Stien akker maar een Stienbarg of hunebed is dan zou het maaiveld van de Rond akker wel eens een bolling of ronding kunnen hebben. De Stien moet dan het (mogelijk later) verdwenen hunebed D42a zijn. Het deel van de landmeterskaart uit 1642 van het gebied rondom de

Rond akker staat afgebeeld op blz. 24. In de buurt van hunebed D42a is in 2005 een bronzen stijfbeugelversiering gevonden. Bij de Rond akker liggen drie percelen met de naam 'Bij Sa(e)ch Coel'. In de vorige Kroniek is over de bronsvondst en de Sa(e)ch Coelen al geschreven op blz. 13. De naam Muggen Poel spreekt voor zich zelf. Hier zal een laagte of kom zijn geweest waar wel eens water bleef staan. Op de kaart van Paul Dokter met 19de eeuwse akkernamen staan de Muggen Poelen niet ten oosten van de Hiedt wech vermeld, maar ten westen ervan. Als Pauls gegevens correct zijn, dan geeft het aan dat namen aan de wandel kunnen gaan. Met de akkers Voor Husingh Camp, Groen acker en Achter Husingh Camp is wat aan de hand. De Husingh Camp ontbreekt. Het lijkt erop dat de Groen acker eerder de naam Husingh Camp heeft gehad. Schat kan aan verscheidene zaken zijn ontleend. Iets kan schatplichtig zijn, dat er iets moet worden afgedragen. Ook kan er een (munt)schat zijn gevonden. Maar in dit geval kan de grootte van het akkertje wel eens de aanleiding voor de naam zijn. Het is namelijk iets kleiner dan de oppervlakte, maat, schat of schepel (= 678 m²), oftewel een kwart mud. Om deze akker in te zaaien gebruikte een boer ca. een kwart mud koren. Bij Swerd en Swerte kunnen we denken aan bezwaar, zwaard en zwart. Zwart kan naast de kleur ook slecht of minderwaardig betekenen. De Swerte akker heeft niet de vorm van een zwaard, maar lijkt wel iets op een slagershakkijl. Over de zeer normale vorm van de Swerd akker valt weinig te zeggen. Een Kamp of Camp was oorspronkelijk een los van de es liggende akker met eigen wal of omheining, een soort mini-esje. Door de voortgaande ontginningen van tussenliggende gronden konden kampen opgenomen worden in de es. In het dorp Emmen komt in de eerste helft van de 17de eeuw de naam Campers voor. De Kampers akker kan hiermee te maken hebben. Graven en Garven Een Graven akker is 'begraven', dat wil zeggen om de akker is een greppel of sloot gegraven en de

uitgegraven grond is tot een wal opgeworpen. Zo ontstond een wild- of veekering. Van oorsprong is de Graven akker zo'n omheinde akker en zal eerst buiten de es hebben gelegen (of er werd een afwijkend gewas verbouwd). De Gafren akker zal een verschrijving zijn. Garven akker. Een garve is een korenschoof. Mogelijk duidt de naam op de derde garve, die een meijer van de oogst als pacht moest afdragen. Maar omdat de Garven akkers vlakbij de Graven akkers liggen, moet verbastering niet worden uitgesloten. Er zijn verscheidene Hams akkers. Een ham akker kan omheind zijn en buiten de es liggen. Maar ham kan ook verwijzen naar de bolling van een varkensbil. De s van Hams kan later zijn toegevoegd. Zo niet, dan zou het ook nog om een persoons- of erfnaam kunnen gaan. Een Utter Lange is een lang perceel, gelegen buiten de es. Niet in of op de es, maar er uit. Ervan uitgaande dat de oorspronkelijke naam Ham akker is geweest, komen we in deze hoek van de es drie namen tegen van akkers die oorspronkelijk buiten de es hebben gelegen. Later zijn deze akkers in de es opgenomen. Wat de naam gameling betekent is niet geheel duidelijk. Gam(m)el kan oud betekenen. Maar als de Gameling niet eerst een kampakker is geweest, lijkt voor deze plek de betekenis oud minder waarschijnlijk. Komt Gameling van het Middelnederlandse woord 'game' dan kan het slaan op spot of (lelijke) streek en zouden de akkers minder leuke trekjes kunnen hebben.

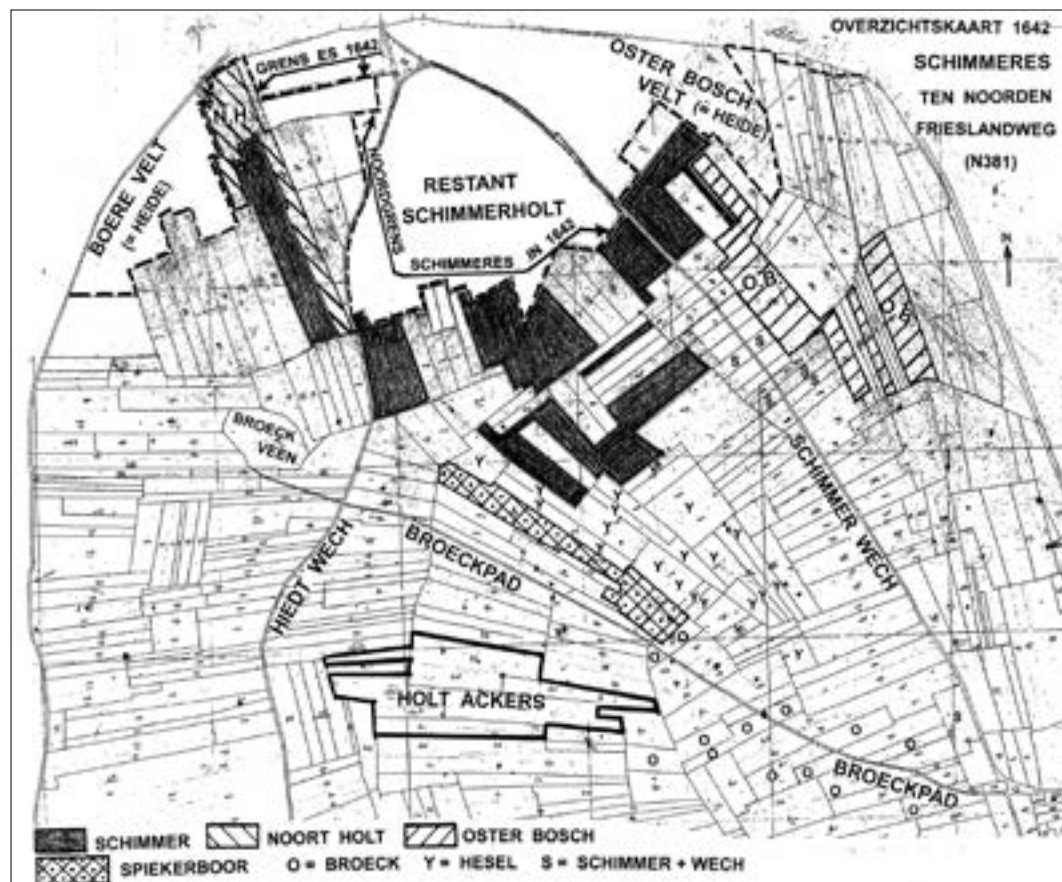
Landmetersaantekeningen uit 1642. Het is het deel met in het midden de rechthoekige Rond ac(ker). Hier moet het verdwenen hunebed D42a ergens hebben gestaan. Rondom de Rond Acker komen met de klok mee de volgende akkers voor: Stien, Hooch ac, Bij Sa(e)ch Coel, Broodt ac, Angel stuck, Hams ac, Swerte ac en Garven ac.

Een aantal akkernaamgroepen hebben een naam met een verwijzing naar bos, of naar en bepaalde bomensoort. Op de grotere overzichtskaart van het (gehele) noordelijk deel van de Schimmeres op blz. 22 staan zes van deze groepen aangegeven. Het in kaart gebrachte deel is globaal het stuk ten noorden van de Frieslandweg of N381. Het gaat om de akkers met de namen Schimmer/Schemer (of varianten daarvan), Noort Holt, O(o)ster Bosch, Holt, Broeck en Hesel.

Het is bekend dat Emmen vroeger een groot bos heeft gehad, het Schimmerholt. Nog eerder zijn de huidige essen met bos begroeid geweest. De eerste boeren hebben in deze bosachtige gebieden akkertjes aangelegd. Door bevolkingsgroei had men behoefte aan meer bouwland en ontstonden uiteindelijk bouwlandcomplexen, de essen. Bij de Schimmeres bleef van het bos nog een stuk over, het Schimmerholt. De laatste restanten van dit bos met zware bomen zijn gekapt en geroid in de loop van de 18de eeuw. Dus na 1700. Ontboste gronden zijn aangemaakt tot bouwland. De grotere

overzichtskaart geeft de situatie aan uit 1642. Wat opvalt is dat de Schimmer/Schemer akkers liggen rond het noordelijk (midden)stuk waar in 1642 nog geen bouwlandakkers zijn.² Op dit middenstuk zal in 1642 het restant Schimmerholt hebben gelegen. Tusseliggende akkers (van de Schimmer/Schemergroep) zonder (aangegeven) naam zullen ook tot de groep hebben behoord. En tusseliggende akkers met andere namen als Aenwende en Bollen akker kunnen later deze aanduidingen hebben gekregen. Zo kunnen de bolle(n) of stier(en) op de plek van de Bollen akkers of ten noorden daarvan hun afgeheinde graasplek hebben gehad. In 1642 zijn aan de westkant van het (restant) Schimmerholt enkele Noort Holt akkers en aan de oostkant een aantal Oster Bosch akkers. De bossen zullen oorspronkelijk een geheel hebben gevormd met het Schimmerholt. Een behoorlijk stuk ten zuiden van het Schimmerholt liggen de Holt akkers. Deze groep akkers is mogelijk later in ontginning gebracht dan de aanliggende akkers en is als het ware als bos een tijd afgesneden geweest van het Schimmerholt van dat moment. Langs het pad of smallere weg van Emmen in noordwestelijke richting naar het Armeluis Veentien treffen we in het eerste deel van het pad links en rechts enkele Broeck akkers aan.³ Broeck heeft te maken met broekveen of darg. Op dit veen groeide oorspronkelijk meestal moeras- of broekbos. Als de hoogtekaart van het broeckackerdeel van de es wordt bekeken, dan is de conclusie: hier is geen broekveen geweest. De broecknamen moeten ergens anders op slaan. Opvallend is dat de Broeck akkers steeds direct aan het pad liggen. Op de overzichtskaart zijn de Broeck akkers aangegeven met een letter O of met een cirkeltje in de percelen. Zou de akkernaamgeving met de naam van het pad te maken kunnen hebben? Helaas staat op de schetskaarten uit 1642 geen naam aangegeven voor dit pad. Navraag bij de Emmer oud-boer Jan IJken (87 jaar) bracht de oplossing. Volgens Jan heeft het pad de naam Broeckpad. Een andere mededeling van Jan is dat het oostwest pad tussen de weg Emmen-Westenesch en de Frieslandweg (N381)

Middenpad heet. Beide namen staan deze keer vermeld op de kleine overzichtskaart. De broecknamen langs het oostelijk deel van het Broeckpad slaan dus niet op een in de directe omgeving gelegen broekbos, maar komen van de naam van het pad waaraan de akkers liggen. Het Broeckpad loopt vanuit Emmen naar het Armeluis Veentien en hield daar op. Dit stukje veen zal broekveen zijn geweest. Of hier een broekbosje op heeft gestaan is mogelijk met behulp van pollenonderzoek na te gaan. Een grote groep Hesel akkers ligt in een strook iets ten noorden van het middendeel van het Broeckpad. Aan een hesel- of hazelaarstruik groeien hazelnoten. Op of in de directe omgeving van de Hesel akkers hebben ooit hazelaars gestaan. Hazelaars werden vroeger als een heilige boom/struik beschouwd. Van hazelaartwijgen werden wichelroedes gemaakt. Bij de grootste Hesel akker staat ook nog de naam Wemenlant. Het geeft aan dat dit perceel hoort (of behoorde) bij de weme oftewel de pastorie (woonhuis van pastoor en later dominee). Oorspronkelijk hield de pastoor (en later de dominee) zich naast zijn taak als geestelijk herder van de kerkelijke gemeente ook bezig met boeren op 'zijn' wemenland. Op de overzichtskaart zijn de Heselpercelen aangegeven met de letter Y als symbool voor de wichelroede. Tussen de Hesel akkers en het Broeckpad bevinden zich enkele Spijkerboor akkers. Als geheel lijken de drie percelen op een schop of spade met steel. In beekdalen komt de naam Spijkerboor op meer plekken voor. Bijvoorbeeld het Drentse Spijkerboor is gelegen op de plek waar de weg van Annen naar Oud-Annerveen de Hunze kruist. Voor deze plaatsen is de naamsverklaring als het volgt. De kronkelende rivier of beek heeft ter plaatse de u-vorm van een (oude) handbooromslag. Op de Schimmeres is ter hoogte van de Spiekerboorakkers geen kronkelende beek geweest. De vorm van de drie akkers lijkt ook niet op een booromslag of boorzwenkel. Wel zou men er een (center)boorijzer in kunnen zien voor het boren van brede(re) gaten in hout. Deze gaten worden togen genoemd en de houten pen die voor de verbinding zorgt in bijvoorbeeld een gebint heet een nagel of toognagel. De nagels werden met een

hamer in het gebint geslagen. Vroeger werd een spijker ook wel nagel genoemd. Volgens het verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie is een spijkerboor een klein scherp (op een punt toelopend) boorijzer dat werd gebruikt om in hout spijkergaten voor te boren. De ontstane boorgaten lopen taps toe, evenals de gesmede spijkers die in deze gaten werden geslagen. Dit spijkerboorijzer lijkt in het geheel niet op de vorm van de drie akkers.

Het probleem kan worden opgelost door aan te nemen dat in onze streek vroeger een houten (toog)nagel ook wel (houten) spieker/spijker werd genoemd. Ten slotte timmert of spiekert de timmerman met behulp van een hamer de onderdelen van het gebint in elkaar tot een geheel.⁴

De akkernamen van het zuidelijk deel van de es zullen in een volgende Kroniek worden behandeld.

Overzichtskaart met ongeveer het deel van de Schimmeres ten noorden van de Frieslandweg (N381). Aangegeven zijn een aantal akkernaamgroepen.

Noten

- 1 In 1612 woont en boert in het dorp Emmen een klein keuterboertje dat vermeld staat met alleen zijn voornaam Theus.
- 2 Op de overzichtskaart zijn de percelen van de Schimmer/Schemer akkers donker gemaakt. Schimmer/Schemer akkers waarin ook het woord 'wech' voorkomt zijn niet donker gemaakt, maar zijn aangegeven met een letter S.
- 3 Zie voor de precieze locatie de akkernamenkaart op blz. 3 in de Kroniek van december 2011.
- 4 In Middelnederlandse woordenboeken zijn begrippen uit Noord- en Oost-Nederland over het algemeen (sterk) ondervertegenwoordigd. Een Mid-

delnederduits woordenboek kan soms uitkomst brengen. In dit geval staat daar bij Spiker onder andere: Nagel oder Bolzen. En een 'Bolzen' kan zijn: een pen, pin, plug of wig.

Theo Spek, Het Drentse esdorpenlandschap, Utrecht, 2004.

Dr. E.J. Haslinghuis e.a., Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie, Leiden, 2005.

Literatuur

M. Schönfeld, Veldnamen in Nederland, Arnhem, 1980.

A.H. Booij, Met namen in Börck, Ruilverkaveling Westerbork, 1979.

C.H. Ebbinge Wubben, Middelnederlandshandwoordenboek, 's-Gravenhage, 1981.

Christoph Walther, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, Darmstadt, 1995.

Bronnen en informatie

Grondschattingsregisterkaarten 1642, toegangsnr. 0001, inventarisnr. 845, Emmen, Schimmeres.

Jan IJken

Hoogtekaart van Nederland, nr. 17 H noord, Emmen, 1962.

Historische Vereniging ZO-Drenthe 20 jaar (1992 – 2012)

Aan alle leden,

Ik wil u allen feliciteren met het twintigjarig bestaan van onze vereniging. De oprichtingsvergadering vond plaats in het Nationaal Veenpark op 7 februari 1992. De eerste publicatie was de Nieuwsbrief nr. 1 dd. maart 1992. Deze was uiteraard gewijd aan de oprichtingsperikelen, zoals 'Hoe moeten we heten?', 'Wie vormen het bestuur?', 'Wat wil de penningmeester?', 'Hoe gaan we publiceren?' en tot slot was er een eerste ledenlijst met 46 namen. De eerste historische bijdrage ging over het doopvont van Bentheimer zandsteen dat staat in de Nederlands Hervormde of Grote kerk, ook wel Pancratiuskerk genoemd, in het centrum van Emmen. Ik heb voor deze gelegenheid ook de Emmer Couranten van februari 1992 er even op nageslagen en ik vond daarin een paar lokale berichten, die iets zeggen over de plaatselijke geschiedenis.

- de realisatie van het dorps huis Zuidbarge is pure sociale vernieuwing.
- het Puritconcern wil de mogelijkheid van het Vervroegd UitTreden (VUT) van haar personeel afschaffen.
- de middelbaar agrarische school betreft een nieuw schoolgebouw in Noordbarge.

Voorzover ik het mij kan herinneren was het enthousiasme van de startende ploeg groot. Men wilde graag bezig zijn met de geschiedenis van Zuidoost-Drenthe en dat duurt nu dus toch al twintig jaar. Gelet op het huidige aantal leden, ong. 600, kunnen we daarom gerust stellen dat het historisch besef ook nu nog bij velen volop aanwezig is. De beste voorbeelden daarvan zijn toch zeker onze Kronieken,

Bestuursmededelingen

NIEUWSBRIEF

van de Historische Vereniging
Zuidoost-Drenthe

L.S..

Het is ons een genoegen U dit eerste nummer te kunnen aanbieden van de Nieuwsbrief van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. De afwerking en de lay-out zijn nog niet professioneel, maar dat zal in de loop van het jaar wel beter worden!

Het is even stil geweest na de oprichting, maar het toen gevormde bestuur heeft niet stil gezeten:

Maart, 1992
1e jaargang, nummer 1

We hopen, dat deze Nieuwsbrief als contactblad voor de leden in een behoefte voorziet en stimulerend zal werken.

Verder treft U in deze Nieuwsbrief een ledenlijst aan, op basis van de gegevens, die wij als redactie

onze lezingen en onze excursies.

Daarom ook wil hier de namen van de bestuurders van het eerste uur nogmaals noemen: J. Bakker, G. Katoen, A.J. Bakker, H. de Jong, P. Dokter en G. de Leeuw. Tot slot, omdat wij graag onze gezamenlijke passie willen delen met zoveel mogelijk streekgenoten, wil ik best de oproep, die in het eerste blad stond, nog eens herhalen. Al was het maar om het beoogde effect.

Er werd aan de leden van het eerste uur gevraagd om elk een nieuw lid te werven, om zo te komen tot verdubbeling. Ik stel voor dat u dat nu ook eens probeert, zodat het verjaardagscadeau in 2012 een groot aantal nieuwe leden mag zijn.

Ik wens u allen in dit jaar weer veel leesplezier en mocht u zelf nog een vermeldenswaardig artikel/onderwerp willen laten opnemen in ons lijfblad, meldt u dan vooral bij onze onvolprezen redactie. Zij helpen u graag verder.

‘In het spoor van de Linde en de Tjonger’

Excursie Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe 2012 - 5 en 12 mei

Dit jaar gaat de jaarlijkse excursie naar het zuiden van de provincie Fryslân. Op de zaterdagen 5 en 12 mei 2012 staan Heerenveen en omgeving centraal. Tussen de Linde en de Tjonger liggen de Stellingwerpen. In dat gebied wordt een streektaal gesproken die veel overeenkomsten kent met onze streektaal. Natuur en cultuur wisselen zich voortdurend af. Tijdens de excursie zal een verklaring worden gegeven voor de vele ‘ruige zeebonken’ bij de shanty- en piratenkoren in Drenthe. Voor meer informatie wordt u verwezen naar de achterzijde van de bij deze Kroniek gevoegde agenda voor onze jaarvergadering op 26 maart 2012.

De organisatoren: Harm Joling, Henk Jeurink, Henk Lanting en Wim Visscher

Excursie